

MIKROÖKONÓMIA II.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/a/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Kőhegyi Gergely

Szakmai felelős: Kőhegyi Gergely

2011. február

MIKROÖKONÓMIA II.

13. hét

Politikai gazdaságtan 3. rész

Kőhegyi Gergely

A tananyagot készítette: Kőhegyi Gergely

Jack Hirshleifer, Amihai Glazer és David Hirshleifer (2009) *Mikroökönómia*. Budapest, Osiris Kiadó, ELTECON-könyvek (a továbbiakban: HGH), illetve Kertesi Gábor (szerk.) (2004) *Mikroökönómia előadásvázlatok*. <http://econ.core.hu/~kertesikertesi/kertesimikro/> (a továbbiakban: KG) felhasználásával.

Kormányzat, politika, konfliktus

Kormányzati kudarcok

Kormányzati kudarcok

- A korrupció mint kormányzati kudarc
- A politikai verseny mint szabályozó mechanizmus
- Politika és csoportérdek

Az egy főre jutó állami kiadások az Egyesült Államok tagállamainak átlagában (1996. évi dollárban)

évek (a nők választójogának bevezetése előtt és után)	kiadások (dollár)
-10	102
-8	105
-6	115
-4	120
-2	110
0	100
+2	115
+4	130
+6	140
+8	170
+10	205

Forrás: Hirsleifer et al, 2009, 713.

Átlagosan fizetendő kártérítési összegek az Egyesült Államok tagállamaiban, tagállamon belül és tagállamon kívüli alperesek esetén

	tagállamon kívüli alperes (dollár)	tagállamon belüli alperes (dollár)	tagállamon kívüli / tagállamon belüli
bíróválasztás pártszínekben	652 720	276 320	2,36
pártoktól független bíróválasztás	384 540	207 570	1,85

Forrás: Hirschleifer et al, 2009, 715.

Az Egyesült Államok mezőgazdasági programjai – termelési illetve újraelosztási

	termeléstámogatási egyenértékes (1982–1986 átlagában)		
	teljes termelési (%)		újraelosztási (%)
<i>A négy legmagasabb</i>			
cukor	77,4	7,9	92,1
tej	53,9	7,8	92,2
rizs	45,0	6,4	93,6
búza	36,5	13,5	86,5
<i>A négy legalacsonyabb</i>			
marhahús	8,7	55,5	44,5
szójabab	8,5	74,3	25,7
baromfi	8,3	65,0	35,0
sertéshús	8,5	82,5	17,6

Forrás: Hirschleifer et al, 2009, 717.

Szavazások

A szavazás mint a hatalomhoz jutás eszköze

Miért szavaznak az emberek? A szavazás olcsó, de az értelmes szavazás költséges (tájékoztatlannak maradni racionális).

Szavazati részvételt befolyásoló tényezők:

- Minél nagyobb a tagállam népessége, annál kisebb arányú a részvétel.
- Minél inkább egyoldalú a szavazás, annál kisebb a részvétel.
- Az elnökválasztás egybeesése a kormányzó megválasztásával növeli a részvételt.
- Ha a választások napján esős idő van, az csökkenti a részvételt.
- A képzettség magasabb szintje növeli a részvételt.

A szavazatkereskedelem: A politikai „szavazatkereskedelem”, bármennyire is tény, hogy gyakran elítélendőnek tartják, fontos védelmet jelent a kisebbségek számára. Tegyük fel, hogy a mezőgazdaságból élő tagállamok képviselői, akik a törvényhozásban kisebbségben vannak, komolyan szívükön viselik az aszálykárrok enyhítésének ügyét. Abból a célból, hogy más kongresszusi tagok szavazatait megszerezzék az ügyükhöz, ígéretet tehetnek arra, hogy támogatják a tömegközlekedést vagy a városfejlesztést, tehát olyan programokat, amelyek a városi képviselők érdekkörébe tartoznak. Ily módon a kisebbségi preferenciák erőssége segíthet ellensúlyozni a többség létszámfölényét.

Preferenciák aggregálása

Condorcet (körbeverési) paradoxon:

Körbeveréshez vezető preferenciák

András	Bea	Cili
X	Y	Z
Y	Z	X
Z	X	Y

Körbeveréshez nem vezető preferenciák

András	Bea	Cili
X	Y	Z
Y	X	X
Z	Z	Y

- Egy megoldási kísérlet: Rangsoros szavazás (rendeljen minden egyén az egyes alternatívákhoz egy rangszámot attól függően, hogy hányadik helyre sorolja; a társadalmi rangszám legyen az egyéni rangszámok összege)
 - X: $3+2+1=6$
 - Y: $3+2+1=6$
 - Z: $3+2+1=6$
- A társadalmi preferenciarendezés szerint így közöms a három alternatíva (DE nem irracionális a rendezés!)
- Probléma: irreleváns alternatívák bevezetése befolyásolja a társadalmi rangsort

Egy társadalmi döntési mechanizmustól elvárt kritériumok:

- Egyéni és társadalmi racionalitás (teljesség és tranzitivitás)
- Irreleváns alternatíváktól való függetlenség
- Pareto-feltétel: ha két alternatívára nézve minden egyén rangsora megegyezik, akkor a társadalmi rangsorban is így szerepeljen
- Diktatúramentesség: ne váljon egyik egyén preferencia rangsora sem automatikusan társadalmi rangsorrá

1. Állítás

ARROW-féle lehetlenségi tétel (Arrow's Impossibility Theorem)

Nem létezik olyan társadalmi döntési mechanizmus, amely a fenti négy kritériumot egyszerre kielégítené, ha az alternatívák száma nagyobb, mint 3.

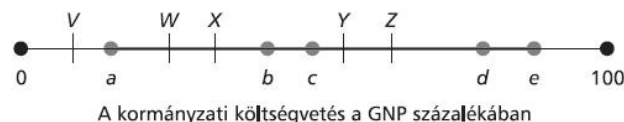
1. Megjegyzés

Az eddigiekben egymástól teljesen elkülönült döntéshozókat feltételeztünk, de a tétel kiterjeszthető stratégiai interakciókra is hasonló negatív eredménnyel.

1. Következmény

Az Arrow-tétel miatt, az általános elvárásokat teljesítő társadalmi jóléti függvény (TJF) nem létezik.

A mediánszavazó-tétel

Egydimenziós eset

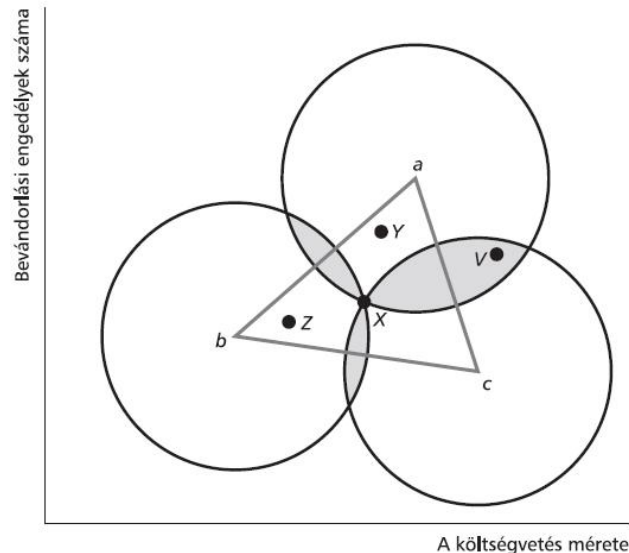
Az a-tól e-ig jelölt szavazók többségi szabállyal választanak a V-től Z-ig jelölt, a kormányzati költségvetés nagyságára vonatkozó ajánlatok közül. Az $\bar{a}e$ szakasz Pareto-optimális. A napirendtől függetlenül a végső győztes vagy X, vagy Y lesz (ezek azok az ajánlatok, amelyek a mediánszavazó c preferált pozíciója két oldalán vannak), attól függően, hogy a mediánszavazó melyiket részesíti előnyben.

2. Állítás

A MEDIÁNSZAVAZÓ-TÉTEL. Többségi szabályon alapuló, egyetlen kérdésben megrendezett szavazás esetén, ha minden szavazó azokat az ajánlatokat részesíti előnyben, amelyek bármely irányban közelebb vannak a számára ideális pozícióhoz, azokkal szemben, amelyek ugyanabban az irányban távolabb vannak, egyetlen napirendbiztos egyensúly létezik. (Nem jön létre körbeverés.) A végeredményre az is igaz, hogy a Pareto-hatékony tartományban helyezkedik el. Diszkrét lehetőségek esetén a végeredmény a mediánszavazó ideális helyzetével szomszédos két lehetőség közül a mediánszavazó által előnyben részesített alternatíva lesz. Ha a lehetőségek folytonosan helyezkednek el, akkor a végeredmény pontosan a mediánszavazó számára ideális helyzetben lesz.

Pl.(HGH 17.7): A mediánszavazó és a pártpolitika

- Többségi kontroll: Ausztrália, Nagy-Britannia, Új-Zéland
- Kevert rendszer: Franciaország, Németország, Írország, Spanyolország, Svédország
- Arányos befolyás: Belgium, Dánia, Olaszország, Hollandia

Kétdimenziós eset

A három szavazónak ideális pontja: a , b és c . Az abc háromszög alakú tartomány a Pareto-optimális halmaz, amelynek oldalai megegyeznek a kör alakú közömbösségi görbék páronkénti érintési pontjaival. Az abc háromszögön belül elhelyezkedő tipikus X ponthoz három szírom alakú tartomány rajzolható. Ezek a tartományok azoknak az ajánlatoknak a halmazai, amelyek 2:1 arányú többséget élveznek az X -szel szemben. Így a körbeverés elkerülhetetlen, ha minden lehetséges pozíció versenyez. Ráadásul a szírom alakú tartományok a V -hez hasonló, a Pareto-optimális halmazon kívüli pontokat is tartalmaznak. Ha azonban csak az X , Y és Z lehetőségeket ajánlják fel a szavazóknak, az X körbeverésmentes egyensúly.

3. Állítás

Ha többségi szavazás során egyszerre két mennyiségi típusú döntés van napirenden, és a lehetőségek skálája folytonos, akkor a körbeverés még egycsúcsú preferenciák esetén is elkerülhetetlen. Ezzel szemben, ha csak a lehetőségek diszkrét halmaza van napirenden, akkor a körbeverés nem feltétlenül következik be. Bármelyik esetben megtörténhet, hogy a Pareto-optimális tartományon kívül elhelyezkedő valamely politika többséget ér el egy, a tartományon belül lévő hatékony politikával szemben.

Konfliktus és együttműködés

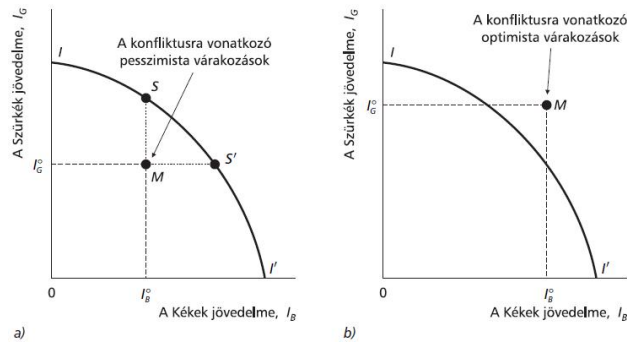
Együttműködés versus konfliktus

Az együttműködés és konfliktus forrásai:

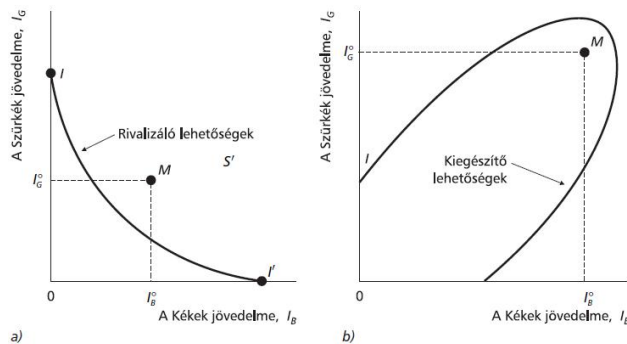
- Preferenciák: együttérzés versus ellenszenv. Jóindulatúak, rosszindulatúak vagy egyszerűen semlegesek egymással szemben a felek? Bármelyikre hajlik is az egyik fél, a másik nem feltétlenül viszonzja az ő preferenciát. (Egy anya még akkor is szeretheti a gyermekeit, ha azok nem kedvelik őt.)
- Lehetőségek: összeegyeztethető versus ellentétes érdekek. Van, hogy az ember magának is azzal tesz jót, ha a másikon segít, néha viszont azzal, ha árt neki. ('Semmi bajom veled, Wyatt Earp, de ez a város nem elég nagy kettőnknek.')

- Várakozások: pesszimista versus optimista. Bármely fél lehet optimista vagy pesszimista barátságos vagy barátságtalan viselkedésének következményeivel kapcsolatban. Az ellenséges interakciók kimenetelehez rendszerint bizonytalanság kapcsolódik. (A háború közismerten a bizonytalanság területe.)

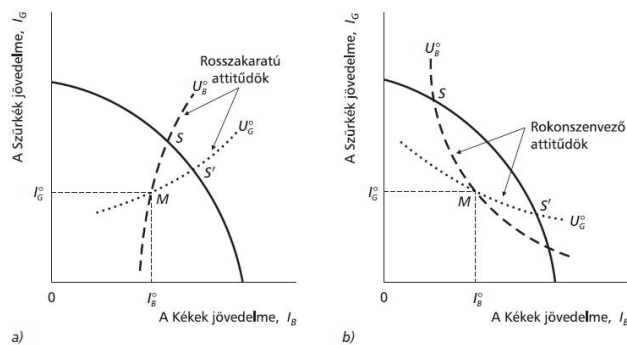
Bizakodás és konfliktus

Versengés és konfliktus

Ellenszenv és konfliktus

4. Állítás

Az egyének, a csoportok és a nemzetek időnként ésszerűnek találhatják, hogy konfliktusba bonyolódjanak ahelyett, hogy a termelésen és cserén alapuló együttműködésre törekednének. Az erőforrások elosztása és felhasználása a társadalmakon belül és a társadalmak között ezért függ attól, hogy konfliktusban vagy meggyezésben érdekeltek.

Konfliktus és játékelmélet

- Lényeges, hogy különbséget tegyünk a kifizetések szerkezete és a játék lejátszásának szabályai között.
- A különböző kifizetési struktúrákat, amelyeket úgy képzelhetünk el, mint különböző környezeteket, amelyeken belül a játékosok interakciói lejátszódhatnak, kifizetési mátrixokkal szemléltetjük.

- A játék lejátszására vonatkozó szabályokra úgy gondolhatunk, mint 'játékszabályokra'. Például: egyidejűleg vagy egymást követően (szekvenciálisan) lépnek a játékosok? Ha egymást követően lépnek, ki lép először? Mikor ér véget a játék?
- Szekvenciális lejátszás esetén a 'tökéletes egyensúly' megoldásfogalom azt feltételezi, hogy minden játékos célja a saját kifizetésének maximalizálása, miközben felteszi, hogy az összes többi játékos is a saját kifizetését maximalizálja.
- Egyidejű lejátszás esetén, ha van, mindig a domináns stratégia mellett döntenek a játékosok. Ha pedig nem létezik domináns stratégia, a Nash-egyensúly bekövetkezésére számítunk: minden játékos választása legjobb válasz a többi játékos által játszott stratégiára. A Nash-megoldás nem feltétlenül egyértelmű, és előfordulhat, hogy nem létezik tiszta stratégiákban. De ha a játékosok kevert stratégiákat is választhatnak, akkor mindig létezik legalább egy Nash-egyensúly.

<i>Négy játék kifizetési mátrixa</i>		
<i>szárazföldön vagy tengeren</i>		
	szárazföld	tenger
szárazföld	2, 1	1, 2
tenger	1, 2	2, 1
<i>fogolydilemma</i>		
	leszerel	fegyverkezik
leszerel	3, 3	1, 4
fegyverkezik	4, 1	2, 2
<i>gyáva nyúl</i>		
	gyenge	kitartó
gyenge	3, 3	2, 4
kitartó	4, 2	1, 1
<i>a nemek harca</i>		
	Patton	Montgomery
Patton	3, 2	1, 1
Montgomery	1, 1	2, 3

<i>Egyensúlyok a négy különböző kifizetési mátrix esetén</i>					
	szárazföldön vagy tengeren	fogolydilemma	gyáva nyúl	nemek harca	
érdekellentét foka	óriási	nagy	mérsékelt	kicsi	
<i>Szekvenciális játék (a sorjátékos lép először)</i>					
kifizetés	1, 2	2, 2	4, 2	3, 2	
cellák hatékony?	jobb felső vagy bal alsó	jobb alsó	bal alsó	bal felső	
előny?	igen	nem	igen	igen	
	másodikként lépő-nél	nincs	elsőként lépőnél	elsőként lépőnél	
<i>Szimultán játék (szimultán megoldások kevert stratégiákban)</i>					
kifizetés	1,5; 1,5	2, 2	2,5; 2,5	1,67; 1,67	
valószínűségek	0,5; 0,5	0, 1	0,5; 0,5	0,67; 0,33	
hatékony?	igen	nem	nem	nem	
előny?	nincs	nincs	nincs	nincs	

Szekvenciális játékok:

- Egy kivétellel valamennyi bemutatott mátrix esetében Pareto-hatékony kimenet valósul meg, tehát olyan helyzet áll elő, amelyben már nem lehet valamely játékos kifizetésén a másik sérelme nélkül

javítani. A kivétel a fogolydilemma. (Vegyük észre, hogy a szárazföldön vagy tengeren játéknál mind a négy cella Pareto-hatékony!)

- A legnagyobb érdekellentét esetén (a szárazföldön vagy tengeren játékban) a másodikként lépő játékos van előnyben, aki választása előtt megfigyelheti ellenfele lépését. Az érdekellentét mérséklődésével azonban általában egyre inkább az elsőként lépő játékos kerül előnyös helyzetbe (hasonlítsuk össze a gyáva nyúl és a nemek harca játékot).

Szimultán játékok:

- Mivel csak szimmetrikus megoldások vannak, a 17.2 táblázat eseteiben egyik fél sem kerül előnybe a másikkal szemben.
- Mind a gyáva nyúl, mind a nemek harca játéknál hatékony kimenet valósult meg a szekvenciális játékban. Egyidejű lépések mellett azonban nem feltétlenül hatékony a kimenet. A gyáva nyúl játékban a játékosnak pozitív valószínűséggel kell kitartónak lennie, ha el akarja kerülni, hogy kihasználják. Ám ekkor megvan az esélye annak, hogy mindketten kitartóan játszanak, ami a nem hatékony (1, 1) kimenethez vezet. Hasonlóan igaz, hogy a nemek harcában kevert stratégiák mellett pozitív esélye van annak, hogy a játékosok a két nem hatékony kimenet egyikében kötnek ki, és kifizetésük (1, 1) lesz.

Pl.: Váltásdíj

<i>Ki kell-e fizetni a váltásdíjat?</i>		
<i>„jóindulatú” emberrabló</i>		
	gyilkol	elenged
fizet	1, 3	3, 4
nem fizet	2, 1	4, 2
<i>„vérszomjas” emberrabló</i>		
	gyilkol	elenged
fizet	1, 4	3, 3
nem fizet	2, 2	4, 1
<i>az emberrabló „jóindulatú”, ha megkapja a váltásdíjat</i>		
	gyilkol	elenged
fizet	1, 3	3, 4
nem fizet	2, 1	4, 2

Két lehetséges érvelés, amivel az emberrabló megpróbálhatja demonstrálni, hogy a harmadik eset áll fenn:

- Első érvelés: Igazán 'jóindulatú' ember vagyok. A jóindulat azonban magasabb rendű jószág számomra. Valójában csak akkor engedhetem meg magamnak, hogy jóindulatú legyek, ha rengeteg pénzem van. Ha megkapom a váltásdíjat, elég gazdag leszek ehhez.
- Második érvelés: Sem 'jóindulatú', sem 'vérszomjas' nem vagyok. Az egészet csupán a pénzért teszem. Ahhoz, hogy az emberrablásból jól megéljek, el kell hitetnem a szülőkkel, hogy betartom a fenyegetéseimet és az ígéreteimet. Más szavakkal, a döntésemet a 3. mátrixban látható rangsor alapján hozom meg, ha másként tennék, tönkremenne a hírnevem. Így számítani lehet arra, hogy elengedem a gyermeket, ha megkapom a pénzt, de ha nem kapom meg, megölöm.

Összefoglalás

- A közgazdaságtan mint tudomány és mint módszer
- Alapelvek
 - Előnyök és hátrányok összevetése (alternatív költségen)

- Szűkösség
- Racionalitási posztulátum
- Modellezés
- A közgazdaságtan mint társadalomtudomány
 - Önérdékkövetés
 - Allokációs mechanizmusok
 - Piaci interakciók
 - Szándékolt és nem szándékolt következmények
 - Ösztönzőrendszerek
 - Pozitív versus normatív elemzés
- Fogyasztáselmélet
 - Ízlés → Preferenciák → Hasznosság
 - Adott árak (árelfogadás) és jövedelem: Költségvetési korlát
 - Hasznosságmaximalizálás → Marshall-féle keresleti fv.: $x_i^M(p_1, p_2, I)$
 - Kiadásminimalizálás → Hicks-féle keresleti fv.: $x_i^H(p_1, p_2, U)$
 - Dualitás: Optimum: $MRS = -p_1/p_2$
 - Árváltozás hatásfelbontása: Szluckij vs. Hicks
 - Piaci kereslet és rugalmassági összefüggések
 - Honnan származik a jövedelem? → Tényezőkínálat
- Termeléselmélet (tényezőkereslettel)
 - A mikroökonómia sajátos vállalatfelfogása
 - Gazdasági profit = Bevétel - (alternatív) költségek
 - Profitmaximalizálás technológiai korlát mellett
 - * Tényezőkeresleti fv.-ek: $x_1(p, w_1, w_2), x_2(p, w_1, w_2)$
 - * Kínálati fv.: $y(p, w_1, w_2)$
 - * Profit-fv.: $\Pi(p, w_1, w_2)$
 - * Optimum: $pm p_1 = w_1, pm p_2 = w_2$
 - Költségminimalizálás adott termelési szint mellett
 - * Feltételes tényezőkeresleti fv.-ek: $x_1(y, w_1, w_2), x_2(y, w_1, w_2)$
 - * Költségfüggvény: $C(y, w_1, w_2)$
 - * Dualitás: Optimum: $TRS = -w_1/w_2$
 - Profitmaximalizálás költségfüggvénnyel
 - * Költségfüggvények: C_v, AC, MC, AVC, F, AFC
 - * Optimum: $MR = MC$
 - * Inverz: kínálat: MC görbe AVC minimuma feletti emelkedő szakasza
 - * Üzembezárási vs. fedezeti feltétel
 - * Rövid és hosszútávú költségfüggvények (optimális üzemméret)
- Egyensúlyi elemzés
 - Parciális egyensúly
 - Általános egyensúly

- Az elmélet kiterjesztése:
 - Az idő közgazdaságtana
 - A kockázat és a bizonytalanság közgazdaságtana
- Piaci kudarcok:
 - Piaci erő:
 - * Monopólium
 - * Árazás
 - * Minőség és termékválaszték
 - * Monopolisztikus verseny
 - * Oligopólium
 - * Üzleti stratégiák: Összejátszás, kiszorítás, K+F, stb.
 - Információs aszimmetria
 - Külső gazdasági hatások
 - Közjavak, közlegelők
- Jóléti közgazdaságtan: A piaci kudarcok kezelése, hatékonyság vs. méltányosság
- Kormányzati kudarcok

Kitekintés:

- Egyes témák továbbfejlesztése:
 - Vállalatelmélet
 - Közösségi gazdaságtan
 - Modern piacelmélet
 - Gazdasági szabályozás
 - Kísérleti közgazdaságtan
 - Viselkedésgazdaságtan
 - Jóléti közgazdaságtan
- A mikroökonómiai eszköztár alkalmazásának kiterjesztése
 - Politikai gazdaságtan
 - Új gazdaságföldrajz (Regionális gazdaságtan)
 - Új gazdaságtörténet
 - Jog és közgazdaságtan
 - Város- és ingatlangazdaságtan
 - Gazdaságszociológia (ökonómiai imperializmus)
 - Környezetgazdaságtan